

ונציה הסמויה מהעין

התערוכה המופתית שאצר משה ניניו מעשרים וחמש שנות ציור של בורקובסקי היא חגיגה נדירה של אמנות בשיאה

עוזי צור

22.03.2013

יהושע בורקובסקי – "ירוק וורונזה", ציורים, 1987-2012, אוצר: משה ניניו, מוזיאון ישראל, ירושלים

ישראל אלירז: "הבט, שירה מביטה בציור, בעקבות ציוריו של יהושע בורקובסקי", הוצאת קשב לשירה

הציור הוונציאני של המאה ה-16, ורונזה, טיציאן, טינטורטו, ציור של חושים, של צבע, של המעבר מהרנסנס הקלאסי אל התיאטרליות הבארוקית המוכפלת ומשתקפת בתענועי המים - הוא לכאורה היפוכו של הציור של יהושע בורקובסקי שהוא נדיר, אסתטי ושכלי; ציור של הנראה שמעבר לנראה הממשיך ונברא בעיניו של המתבונן, עד שמהלוקוניות האסתטית מצטיירת לה ונציה הסמויה מהעין במלוא תפארתה הממשית. וספינות המפרשים של סוחריה המפליגות על פני שבעת הימים נושאות פיגמנטים, משי, מור ותבלינים מפעפעות אל ציוריו של בורקובסקי כרוחות רפאים, כצלליות אבודות בלימבו של ערפל ועלטה העוטה את ציוריו. ונברשות הקריסטל של ארמונותיה ושל "לה פניצה" מבליחות מבעד למעטה הצבע האחיד הוורנזי של בורקובסקי כנגיעות רפאים ונציאניות של האור עצמו.

יהושע בורקובסקי, נברשת, השתקפות, 1998, שמן על בד, דיפטיכון.

התערוכה המופתית שאצר משה ניניו מעשרים וחמש שנות ציור של בורקובסקי היא חגיגה נדירה של אמנות בשיאה. לפני שביקרת בה בפעם הראשונה היה בי חשש שההיקף המוזיאלי יפגע בציור הרפטיטיבי לכאורה שלו. אך ההפך קורה בה: החזרות שבה והאופן שבו הסדרות השונות מתפצלות ומתחברות מחדש למולקולות של סדרות אחרות, באותה שלמות עשייה האופיינית לבורקובסקי, מעשירים את האלכימאות שבמעשה הציור לגוף אחד טהור ומלכותי, שאין בו גודש אלא נזירות רוויה. ואור היום הטבעי הזולג מבעד לגריד ארובות האור של תקרת החלל המפולש מגלה את הציורים במלוא יופים.

במקביל לתערוכה יצא ספר שיריו של ישראל אלירז, "הבט", המתחקה אחר האופן שבו מבטו של המשורר נטווה במבטו של הצייר – ואולי מעבר לכך האופן שבו נקשרו נפשיתיהם מבעד לפנייה השונות והדומות של האמנות ושל היצירה. "לאחר זמן באו המפגשים והשיחות בסטודיו עד / שברגע מסוים לא היה עוד ברור לי אם על / ציוריו של שוקי אנו מדברים או על שירי, / שהלכו והצטברו בין ידיו. האם נדמה היה לנו, / שאולי שנינו, בסוגות שונות, עוסקים, אם / לא באותם נושאים, הרי בנושאים קרובים / ובנשימות דומות."

אלירז גם מבין באופן עמוק את "חד מימדיותם" המתעתעת של הציורים. "שטחיות הציור חיונית. אל תיתן לה ממדים / שהבאת אתך לצורכי הבנתך את הציור. שטחיות / הציור היא הכרחית כמו רצפה לחדר."

ויש לו תובנה שירית מופלאה על מהות הראייה. "אם ניתן למלא את העין בראייה, הרי שגם אפשר / לעין לשפוך דלי של ראייה על הנראה // האם יש דבר שאינו־נראה? האם הכל ניתן לראייה // כפי שרואים את הנראה כך רואים את הלא־נראה/ והוא ממשי באותה מידה."

השער הרביעי והאחרון של ספר השירים מחזיק את צילומי ציוריו הממשיים של בורקובסקי – חתך משובח מתוך הסדרות השונות הנשזרות לגוף התערוכה השלם – צילומים באיכות נדירה של אלעד שריג המצליחים גם להעביר את תחושת האובייקט (הגוף) של לוחות העץ המצוירים ואת אופן נשימתם על פני הקיר. שריג צילם גם את הרפרודוקציות לקטלוג התערוכה, אחד המופתיים שראיתי מעודי, שאותו עיצב (כמו את ספר השירים) מיכאל גורדון – המצליח להחיות הן את הציורים הבודדים והן את חייהם כגוף עבודות. גורדון, המפיח חיים גם בעמודי הטקסט, בטיפוגרפיה, ביחסים שבין קטעי הטקסט השונים שבאותו עמוד ובפרפורציות המושלמות שבין מקשת הטקסט לגבולותיו בעמוד – חלקם נדמים לעמודי גמרא, אולי כרמז לאותה קדושה מופשטת, מזוככת, המצויה בעצמות ציוריו של בורקובסקי.

מחזור הציורים "ייצוג אמיתי" עשוי שדות של קווים ומשטחים מצטלבים והולכים ונרבדים זה מבעד לזה לכדי כזב של אופן הייצוג הציורי, בעושר מאופק ודשן של גווי הירוק של ורונה או גווי האדמה שממנה ואליה חוזר הגשמי. מרתק הוא גם הדיוק המופתי המופשט, הגאומטרי, של "מפות שולחן", ההופכות למתארי גני רנסאנס, ולמתווי ערים אידיאליות. ציורים אלה, אולי יותר מכל שאר מחזוריו של בורקובסקי, נוצרים את המתח שבין אשליית העומק המהודקת של הציור "השטוח" לנפח הממשי של לוח העץ שעליו פניו הוא מצויר.

המחזור המקיף "אכו ונרקיס" עשוי שדרות מתמשכות של פאנלים מלבניים ארוכים ואנכיים המתפקדים כמעין מראות בוהקות ועמומות של עלי זהב ושמן, או גרפיט ושמן, שהאור והצל שבהם ועל פניהם משתנים עדינים כהשתנות אור היום מבוקר עד ערב, עושר המשקף־לא־משקף כהד, כמים, את הניצב מולו... כמו אכו החוזרת כהד על דברי אחרים, כנרקיס המאוהב בהשתקפותו עד אובדן.

הסדרה היפהפייה "אבן חלימה" היא יוצאת דופן במידת מה במכלול העבודות. מדובר במשטחים עגולים שעל פניהם בורקובסקי משחזר באמצעים ציוריים את מעך החומר; כתקריב על פני לשד שיש מתבהר או מתקדר או ברזל שהזמן מתחמצן על פניו, חתך חשוף ומאובן של נשמת החומר שספוגים בו חלומות, או שהחולמים מפנים אליו את חלומותיהם הקודחים כדי לצננם.

ציור מתוך המחזור המופתי "כעבה", "כעבה (לבנה)", תלוי מבודד מכל יתר ציורי התערוכה בקצהו של מסדרון מאורך כנתיב עלייה לרגל (הנפתח מצדו האחד כגלריה אל תצוגת אמנות הפופ הקבועה שמתחת – כניגוד שבין קודש לחול). על פני אשליה של משטח שיש קריר, בורקובסקי כמו מסתת מפגש של שלושה מקירות הכעבה, המתיך את ליבת שלושת הדתות המונותיאיסטיות – כי כשמתבוננים מקרוב בפינה שעטתה ופשטה ממשות מבחינים כי מתחת לקליפת עלי הזהב המרודדים מחלחל לו דם הקדושים המדמם מתחת לאור הזהב.

הכעבה של בורקובסקי לא הופיעה יש מאין – בורקובסקי הוציא לאור ב-2005 שני כרכים מרתקים של צילומי קברים מוסלמיים וקברי שיח' שצילם במסעותיו ברחבי הלבנט. קברים הנדמים לשיירות נודים שחנו לרגע ובעוד רגע ימשיכו במסעם ויבלעו בנוף הפתוח. קברים שאין בהם מהמורבידיות הנאחזת נואשות בנפח של הקברים הנוצרים הקתולים, יש בהם קבלה והשלמה עם מחזורי החיים והמוות של האדם והטבע, אך יש בהם שפה ויזואלית, יופי ואסתטיקה משלהם.